51. Легун Ю. Топографічний опис Подільської губернії кінця XVIII ст. Літинський, Могилівський, Ольгопільський, Балтський повіти. Форзац. Карта Побережжя.
52. Ефименко А. Я. Очерки истории правобережной Украины. Киев. 1895. С. 140-141, 162-163.
53. Przezdziecki Alexandr. Pobereze. Podole, Wolyn, Ukraina. Obrazy miejsc i czasow. Wilno., Teofil Glucksberg. 1841. T.2. C.105.

Валерій Кривий

ПЕРШИЙ ГЕРБ МІСТА ЛІТИН

Анотація. *В статті порушено питання щодо геральдики селища Літин на Поділлі. Висловлено припущення про перший герб Літина, наданий містечку разом з отриманням Магдебурзького права. В якості аргумента наведено відомості з судової справи, що зберігається у фондах Державного архіву Вінницької області.*

Ключові слова: *Літин, герб, Магдебурзьке право.*

Valerij Kryvyj

THE FIRST COAT OF ARMS OF THE TOWN OF LITYN

Abstract. *This article addresses the heraldry of the settlement of Lityn in Podillia. It proposes a hypothesis regarding Lityn's first coat of arms, which was granted to the town upon its receipt of Magdeburg rights. Evidence from a legal case file, preserved in the holdings of the State Archive of Vinnytsia Oblast, is cited to support this argument.*

Keywords: *Lityn, coat of arms, Magdeburg rights.*

Наш Літин, відповідно до відомих новітніх адміністративно-територіальних реформ, у 2020 році став центром Літинської селищної територіальної громади Вінницького району Вінницької області, а 2024 року отримав статус селища. До цього Літин був відомий як центр Літинського староства з 1566 року, містечко з Магдебурзьким правом від 1578 року, центром зі статусом повітового міста Літинського повіту з 1795 року, центром Літинського району з 1923 року зі статусом селища міського типу з 1925 року.

Отож, прадавній населений пункт Літин над річкою Згар, що виник поблизу стародавнього шляху – «Вінницького гостинця», має багату і цікаву історію, яка, проте, потребує нових краєзнавчих досліджень і висвітлення дискусійних питань. Зокрема, про перший герб Літина, невідомий донині.

Як відомо, наш Літин, перебуваючи у складі Речі Посполитої внаслідок Люблінської унії 1569 року, 20 вересня 1578 року за привілеєм короля Стефана Баторія отримав Магдебурзьке право [2, с. 379]. Тож разом із ним неодмінно одержав свій герб як окрема адміністративно-територіальна одиниця і свою печатку із зображенням на ній цього герба, якою мав посвідчувати всі письмові міські акти, видані Літинським магістратом як керівним органом самоврядного відтоді міста.

Що це саме так, стверджує відомий історик-геральдист Юрій Савчук у своїй ґрунтовній праці «Герби міста Вінниці: традиція та сучасність» [4, с. 175]. У ній він посилається на дослідника гербової традиції міст Польщі Маріана Ґумовського, котрий зазначив, що малюнки гербів мали всі королівські привілеї, починаючи з XV століття [5].

Традиційно герб зображувався кольоровими фарбами посередині великого тексту привілею, що зазвичай розпочинався словами: «Надаємо місту право, і звільняємо його від усякого суду, влади і звичаю польського, литовського і руського, і намісникам нашим, урядникам і суддям забороняємо назавжди в це право втручатись і міщан до свого суду притягати» [3, с. 125].

Окрім того, що герби виконували роль символу місцевого самоврядування, вони були свідченням особливих юридичних прав та привілеїв жителів міст із Магдебурзьким правом, а також розпізнавальним знаком міста, його святковим та повсякденним атрибутом. І неодмінно зображувалися на міських печатках.

То якими ж вони були – ці літинські символи зразка 1578 року?.. На жаль, досі немає відповіді на це запитання, яке цікавить багатьох краєзнавців. Хоча зостається надія, що комусь із дослідників все-таки пощастить знайти колись в польських чи інших архівах королівський привілей місту Літину.

Мал. 1. *Фрагмент російськомовної справи Літинського повітового суду Російської імперії 1796 року з відбитком печатки Літинського магістрату часів Речі Посполитої.*

Наразі ж хочу оприлюднити такий цікавий факт.

У Державному архіві Вінницької області зберігається судова справа зі скаргою православного священника Івана Палія із села Головчинець Літинського повіту (тепер село Кармалюкове Жмеринського району) на місцевого польського поміщика Андрія Пігловського [1]. Свого часу мені показав її архівіст Олександр Петренко і надав ксерокопію останньої сторінки цього документа з відбитком печатки, звернувши увагу на те, що це є саме печатка Літинського магістрату, про що свідчить напис на ній латинськими літерами. А використана вона була російськими канцеляристами 13 (24) травня 1796 року!..

Цілком вірогідно, що це і є печатка з гербом Літина 1578 року, наданого місту разом з привілеєм на Магдебурзьке право Стефаном Баторієм (1533-1586), королем Польським, Великим князем Литовським та Руським (з 1576 року), а також князем Семигородським.

Ця думка потребує підтвердження або ж спростування.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. ДАВіО, фонд 222, опис 3, справа 1.
2. Історія міст і сіл Української РСР: в 26 т. Вінницька область / редкол. Тома А.Ф. Олійник (голова) [та ін.] ; Ін-т історії АН УРСР. Київ : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1972. 777 с.
3. Компан О. С. Міста України в другій половині XVII ст. / АН Української РСР, Ін-т історії. Київ : Вид-во АН УРСР, 1963. 388 с.
4. Подільська старовина : збірник наукових праць : на пошану вченого і краєзнавця В. Д. Отамановського / Вінницький обласний краєзнавчий музей ; [відп. ред. В. А. Косаківський]. Вінниця, 1993. 480 с.
5. Gumowski M. Herby miast polskich / rys. herbów wykonał Z. Januszewski. Warszawa : Arkady, 1960. 360 s.

Дмитро Хлапонін

ЛИПІВКА НА ПЕРЕХРЕСТІ ІСТОРІЇ ПОДІЛЛЯ: СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ВІЙСЬКОВІ ПОДІЇ XVI–XVII СТОЛІТЬ

Анотація. *У статті досліджується історія села Липівка Вінницької області в контексті суспільно-політичних, соціально-економічних і військових процесів на Поділлі у XVI–XVII століттях. Розглянуто адміністративні зміни, розвиток господарства, вплив на життя місцевої громади, татарських набігів, козацького руху, Національно-визвольної війни та боротьби за Поділля. Визначено значення локальної історії Липівки для дослідження минулого Брацлавщини та збереження історичної пам'яті.*

Ключові слова: *Липівка, Брацлавщина, Поділля, козацтво.*

Dmytro Khlaponin

LYPIVKA AT THE CROSSROADS OF PODILLIA'S HISTORY: SOCIO-POLITICAL AND MILITARY EVENTS OF THE 16TH–17TH CENTURIES

Abstract. *This article examines the history of the village of Lypivka in the Vinnytsia region within the context of the socio-political, socio-economic, and military processes that took place in Podillia during the 16th and 17th centuries. It*